

A „történelmi egyház” fogalmának történeti vázlata

Alighanem közhelynek számít annak megállapítása, hogy a közvéleményben illetve az egyházpolitika hétköznapi gyakorlatában a „történelmi egyház” kifejezés széles körben elterjedt és használt. A nyilvános egyházpolitikai diskurzusban (parlamentari illetve egyéb közéleti vitákban), vonatkozó sajtócikkekben (tudósításokban és publicisztikákban) a fogalom rendszeresen megjelenik, sőt a kifejezéssel kapcsolatos tanulságokat több kifejezetten jogi, illetve – mai távlatból nézve: jogtörténeti – tanulmány is igyekezett összefoglalni. A teljesség több-kevesebb igényével összefoglalták a „történelmi egyház” kifejezés felbukkanását a magyarországi jogszabályokban (törvényekben, rendeletekben, alkotmánybírói határozatokban stb.), de a jogi irodalomban is.¹ E tanulmányokban foglaltakat kívánjuk részben összefoglalni, részben kiegészíteni, valamint kitérni az utóbbi évek „történelmi egyház” fogalommal kapcsolatos tanulságaira.²

1. Előzmények

A „történelmi egyház” fogalomnak kétségtelenül megvan a maga történetisége. Külön magyarázatot aligha igényel, hogy az ide sorolt egyházak a magyar történelem egyes állami formációiban (politikai rendszereiben) egyaránt meghatározó szerepet játszó, több évszázados múlt-ra visszatekintő, kialakult intézményrendszer fenntartó egyházak, felekezetek voltak. Mégis, a mai értelemben vett „történelmi egyház” fogalom geneziséét egyértelműen a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. tc. által alkalmazott szóhasználat és szemlélet együttesében jelölhetjük meg. Mint tudjuk, a törvény „bevett” egyházaknak minősítette az állammal kiemelt kapcsolatban álló, tekintélyes múlt-ra visszatekintő keresztény egyházakat (római, görög és örmény katolikus; szerb és román görögkeleti; református; evangélikus; unitárius), továbbá az 1895. évi XLII. tc.-kel e sorba emelt izraelitákat. A „bevett” és a „törvényesen elismert” vallásfelekezetek kategóriáinak kialakítása saját korában nagyon fontos előrelépés volt, és progresszív törvényalkotói szándékot tükrözött. Mégpedig azáltal, hogy a – törvény életbe lépésekor egyébként „üres” – „törvényesen elismert” csoportot az új vallási mozgalmak jogi helyzetének rendezése felé tett intézkedésnek, egyfajta ugródeszkának szánták a „bevett státus” felé. E jogi megkülönböztetés elmélyítette később azt a szemléletet mind a jogalkotásban, mind a közvélekedésben, hogy vannak a régi (egyben: nagy és intézményesült) egyházak illetve az új (egyben: kisebb és kevésbé intézményesült) egyházak és vallásfelekezetek.

---

¹ Ld. pl.: SCHANDA BALÁZS: Tapasztalatok a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. tv. módosításával kapcsolatban. In: *Magyar Közigazgatás*, 2001. 6. sz. 335-342. p.; TÓTH GÁBOR ATTILA: Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról. Miskolc, 2008. (Kézirat. Doktori – PhD – disszertáció. ME ÁJK Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.); SCHWEITZER GÁBOR: Szempontok az egyházak egyenjogúsága kérdéséhez. In: *Egyházak és tolerancia Magyarországon. Tudományos konferencia az 1947. évi XXXIII. törvény megszületésének 60. évfordulója alkalmából*. Szerk.: Köbel Szilvia. Bp., 2008. 117–130. p.; CSIZINÉ SCHLOSSER ANNAMÁRIA: Az egyházak jogalanyiségének történelmi összefüggései. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2010. 4. sz. 243–256. p.; RIXER ÁDÁM: Egyházak gazdálkodása, egyházi pénzügyek. In: *Glossaria Iuridica*. 2012. (Online: www.glossaiuridica.hu – 2013. augusztus.) A témához általánosságban felhasználtuk: SCHANDA BALÁZS: *Magyar állami egyházjog*. Bp., 2003. (2. kiad.); SZATHMÁRY BÉLA: Az állam és az egyházak szétválasztásának lehetőségei Magyarországon. In: *Zempléni Múzsza*, 2007. 2. sz. (Online: www.zemplenimuzsa.hu – 2013. augusztus.)

² Megjegyzés: A tanulmányban idézett jogszabályokat az alábbi elektronikus adatbázisokból merítettük (további hivatkozástól eltekintünk): Complex Jogi Adatbank: <http://jab.complex.hu>; Magyar Közlöny: <http://www.magyarokozlony.hu>; Nemzeti Jogszabálytár: <http://www.njt.hu> (2013. augusztus.)

E szemlélet a 20. század autokratikus és diktatórikus rendszereiben is fennmaradt. A Horthy- illetve az 1945 utáni kommunista rezsimiek egyaránt fenntartották ezt a megkülönböztetést, lassan elmélyítve a „történelmi egyház” megnevezés legfontosabb jellemzőjét, vagyis az államhoz való pozitív (lojális, az adott állam politikáját és/vagy ideológiáját támogató, de legalábbis ahhoz kölcsönös előnyök érdekében igazodó) hozzáállást. Nyilvánvaló volt az 1989-es rendszerváltás előtt is, hogy a „rég”, az állam szempontjából elfogadott és támogatott („történelmi”) egyházakat élesen meg lehet különböztetni az újabb vallási mozgalmaktól (mind a legális, mind az illegális közösségektől).

Mielőtt a kronologikus ismertetést folytatnánk, érdemes egy pillanatra előreugrani napjainkba. Mind a közvélekedésbe, mind a jogalkotásba a „történelmi” egyházak megkülönböztetett jelenléte szervesen beépült. Csak a példa kedvéért idézzünk fel egy nagyon jellemző megnyilatkozást (a megfogalmazó személye e ponton majdhogynem érdektelen, hiszen nagyon sok hasonló idézetet hozhatnánk): „Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy Magyarországon elsősorban olyan egyházak működnek, amelyek a Tízparancsolathoz, mint saját gyökereikhez ragaszkodnak, és évszázadok óta szervesen kapcsolódnak az itt élő emberekhez. Ezt a tényt a *közvélemény és részben az eddigi jogalkotás* is figyelembe vette, amikor *megalkotta és folyamatosan használta a Történelmi Egyházak* fogalmát. A Történelmi Egyházak olyanok, amelyek vitán felül kialakult hitrendszerrel és szabályokkal élvezik a lakosság túlnyomó többségének támogatását. Feltétlenül szükségesnek érezzük, hogy az új Alkotmány, akkor, amikor deklarálja a lelkiismereti és vallásszabadságot, egyben rögzítse azt is, hogy a Magyar Köztársaságban működnek a Történelmi Egyházak és más vallási csoportok.”³ A hivatalos levélben foglalt megkülönböztető szemlélet nagyon is általánosnak mondható, e levél jegyző egyházi személyek tényként értékelték a történelmi egyházak kiemelését, valamint e kétosztatú egyház-besorolás jogalkotásban történt térnyerését. (Nyilvánvaló, hogy egy ilyen szemléletű jogalkotás folytatásában, illetve magasabb – alkotmányos – szintre emelésében voltak érdekelték, ennek próbáltak a fenti gondolatmenetekkel elébe menni.)

A második Orbán-kormány által alkotott egyházügyi törvénnyel kapcsolatos viták során ilyen értelemben a fogalomhasználat csak megerősödött. Balogh Elemér alkotmánybíró például tanulságosan úgy fogalmazott, hogy az egyházügyi törvény 2011. júliusi „megalkotásakor az Országgyűlés törvényhozóhoz méltó módon *mintegy »ráütötte a pecsétet« az ún. történelmi egyházakra, az addig bevett vagy törvényesen elismert magyarországi vallásfelekezetekre*”.⁴ A taláros testület másik, legutóbbi időben kinevezett tagja szóhasználatában már odáig jutott, hogy a szeparáció jelenségét csak a „történelmi” egyházakra értelmezte, mondván: „a szétválasztás történelmi folyamatában elsősorban az államnak a történelmi egyházaktól való elválasztásáról, illetve az állam történelmi egyházakkal való kapcsolatáról volt szó”.⁵ (Utóbbi egyébként történetileg legalábbis vitatható megközelítés.)

Az állami egyházjog egyik legfontosabb elméleti szakembere kézikönyvében ezzel szemben úgy vélekedett, hogy a „történelmi egyházak” különállását ugyan az 1895 előtt „történelmileg fölhalmozódott joganyag” kialakította, viszont a bevett és törvényesen elismert vallás-

³ A MAZSIHISZ javaslati a készülő új Alaptörvényhez. Bp., 2010. szeptember 28. – Magyar Országgyűlés honlapja (www.parlament.hu) Alkotmány / Alkotmány-előkészítő eseti bizottság. (2013. augusztus.) (Kiemelések – itt és a további idézetekben *dőlt* szedéssel – minden esetben tőlem.) A köznyelvi jelentést, mint kiindulópontot – a vonatkozó jogi szabályozás hiányosságaira tekintettel – Erdő Péter bíboros, esztergomi érsek is elfogadhatónak tartotta. ERDŐ PÉTER: A vallási közösségek és jogi kezelésük. In: *Jogtudományi Közöny*, 1999. 3. sz. Idézi: SCHANDA BALÁZS i.m. (2001) 337. p.

⁴ Az Alkotmánybíróság 6/2013. (III. 1.) AB. sz. határozata a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény egyes rendelkezéseinek alaptörvény-ellenességéről és megsemmisítéséről. Balogh Elemér párhuzamos indoklása, 255. pont.

⁵ Uo. Balsai István különvéleménye, 271. pont.

felekezetek jogegyenlőségét megteremtő 1947. évi XXXIII. tc. után a „»történelmi egyház« fogalma csak jogtörténeti, esetleg szociológiai fogalom”. Úgy vélekedett, hogy maga a szókapcsolat csak egy, a tábori lelkeszi szolgálatról szóló kormányrendelet preambulumban szerepel (erről ld. alább), méghozzá: „normatív tartalom nélkül”.⁶ Ez azonban pontatlan, hiszen számos további jogszabály konkrét intézkedéseket rendelt a „történelmi egyház” fogalomhoz, illetve annak megfeleltethető, szinonim tartalmakhoz. Egy idézett másik szerző például pontosan leszögezi a „történelmi egyház” kifejezésről: „Létező jogi fogalomról van szó, amennyiben több jogforrásunk használja azt.”⁷

2. A „történelmi egyház” fogalma az 1989–1990. évi rendszerváltás után

2.1. A rendszerváltástól 1998-ig

Abban, hogy a „történelmi egyházak” megkülönböztetésével kapcsolatos szemlélet fennmaradt 1990 után, sőt erősödött is, két további körülményt kell kiemelni: egyrészt a magyarországi egyházaknak a rendszerváltásra való teljes felkészületlenségét, számukra váratlanul, tőlük teljesen függetlenül történt megvalósulását, másrészt azt, hogy a demokratikus állam-egyház viszonyt jogi keretbe foglaló 1990. évi IV. tc. liberális szemlélete ezt – talán paradox módon – inkább erősítette. A törvényalkotónak kifejezett szándéka volt az egységes egyházfogalom kialakítása a jogban, ami a különböző méretű, múltú vallási közösségeknek az állammal való azonos távolságát, egyenjogúságát volt hivatott kifejezésre juttatni. A konzervatív jobboldalon (az Antall–Boross-kormányokat alkotó pártokban illetve a radikálisok körében) a „keresztény” politika imázsának erősítése logikusan vezetett a „történelmi” egyházak (katolikusok, reformátusok, evangélikusok és az izraelitákat képviselő MAZSIHISZ) megkülönböztetésének igényéhez. A kisegyházak, különösen az újabb keletű vallási mozgalmak pedig az 1990-es évek elején is többször váltak a rossz ízű szektakampányok célpontjaivá. E folyamat hamar oda vezetett a közvéleményben, hogy a „történelmi” a konzervatív jobboldal egyházai, a többiek pedig akarva-akaratlanul „ellenzéki” attitűdöt képviselnek.

A jogalkotásban a történelmi egyházak megkülönböztetésének folyamatát felerősítette két, az egyházak szempontjából kulcsfontosságú folyamat: a kárpótlás és az ingatlanrendezés. (Egyebekről, például a hitoktatás, a tábori lelkeszet, a közmédia egyházi műsoraival kapcsolatos viták stb. ügyeiről nem is beszélve.) A frissen demokratizálódó harmadik köztársaság egyházpolitikai vitái nyomán a „történelmi egyház” megkülönböztető fogalma elindult a jogszabályok, jogértelmezések irányába – és hamarosan meg is érkezett oda. Csak idő kérdése volt, hogy egyre több jogforrásban megjelenjen.

Mindez azonban tényleges jogszabály-szövegben csak 1994-ben öltött testet. A tábori lelkeszi szolgálatról szóló kormányrendelet preambuluma úgy fogalmazott, hogy a rendelkezés jogi alapjait az alkotmány, az 1990. évi IV. tc., valamint „a *történelmi egyházakkal és vallásfelekezetekkel* kötött megállapodásokban foglaltak” képezik.⁸ Igaza volt Schanda Baláznak abban,⁹ hogy ebben a szövegben a „történelmi egyház” kifejezéshez önmagában még nem társult normatív tartalom, azonban a rendelet egészének szövege, a tábori lelkeszi szolgálatot eleve csak a négy „nagy”-ra értelmező szemlélet már kimerítette a „történelmi egyházak” kifejezés megkülönböztető hatását.¹⁰

A folyamat a későbbi kormányok alatt felgyorsult, az alkotmányjogász találó szóhasználatával „az egyházakra vonatkozó értelmezési gyakorlat” jelentős „távolságra jutott az alkot-

⁶ SCHANDA BALÁZS i.m. (2001) 337. p.

⁷ CSIZINÉ SCHLOSSER ANNAMÁRIA i.m. 243. p.

⁸ 61/1994. (IV. 20.) Korm. sz. rendelet a Tábori Lelkeszi Szolgálatról.

⁹ SCHANDA BALÁZS (2001) 337. p.

¹⁰ Vö. 27. sz. jegyz.

mányszövegtől”.¹¹ Schanda Balázs többször idézett megállapításában foglaltak szerint a „történelmi egyház” fogalom „a közhiedelemmel ellentétben a médiatörvényben [...] nem kerül elő”. Valóban, a szókapcsolat konkrétan nem, a tartalmi leírás azonban nagyon is kimerítette a kifejezés közvélekedésben illetve politikai közbeszédben egyre inkább meggyökeresedő értelmezését. A törvény szerint a Magyar Rádió illetve a Magyar Televízió Közalapítvány kuratóriumába huszonegy-huszonegy tagot kell delegálni, s a delegáló szervezetek felsorolása között a b) pontban így fogalmazott: „a Magyar Katolikus Egyház, a Magyarországi Református Egyház, a Magyarországi Evangélikus Egyház és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége egy főt”. A c)-ben pedig hozzátette, hogy az említettekén kívül az összes többi egyház egy főt delegálhat.¹² Márpedig ez ebben a formában a konkrét szóhasználat nélkül is kimerítette a „történelmi” – „nem történelmi” egyházak közötti markáns megkülönböztetés jelenségét, a későbbiek ismeretében mondhatjuk: megalapozta azt. Erre utalnak további jogszabályokban foglalt szóhasználatok is. Például a zánkai ifjúsági centrumot működtető társaságról szóló rendelet úgy fogalmaz, hogy annak munkáját 10 tagú Tanácsadó Testület segíti, melyből hatot az illetékes (ifjúsági és sport-) miniszter kér fel – többek között – „a történelmi egyházak ifjúsági szervezeteinek” képviselői közül.¹³

Érdekes itt megállapítani azt az – idézett szakirodalomban kifejtett – folyamatot, miszerint az Alkotmánybíróság már a 90-es évek elején sokat foglalkozott a „történelmi egyház” kifejezéssel, a korszaknak a vallásgyakorlásra és a vallásfelekezetekre vonatkozóan alkotott rendelkezései sorában. A legfontosabb talán annak a jogelvnek a leszögezése volt, miszerint a fogalom „az egyházak létrejöttének valóságos hazai történetiségére utal [...] önmagában nem diszkriminatív.”¹⁴ Korábban ezzel kapcsolatosan a taláros testület azt a döntést hozta, miszerint: „Nem alkotmányossági kérdés, hogy a hosszú történelmi múltra visszatekintő, nagy létszámú egyházak ismertsége, szervezeti struktúrája és az állammal való, sok területen begyakorlott együttműködése megkönnyíti tagjai számára a vallásgyakorlást ott, ahol ehhez más (gyakran állami) intézmények közreműködésére van szükség, mint például egészségügyi, vagy akár büntetésvégrehajtási intézményekben. A vallásszabadsághoz való jog érvényesítésében meglévő gyakorlati különbségek azonban alkotmányos határok között maradnak mindaddig, amíg nem diszkriminatív jogi szabályozásból erednek, illetve amíg nem vezetnek arra, hogy bárki vallásgyakorlását megakadályozzák.”¹⁵ A „történelmi egyház” kifejezés önmagában valóban nem diszkriminatív tartalmú – ám annak kifejezőjeként, forrásaként is megjelent.

2.2. „Történelmi” vs. „kis”

Ennek megértéséhez egy rövid fogalomelméleti kitérőt kell tennünk. Kétségtelen tény, hogy a közvélekedés alapján az emberek jó része két halmazba hajlamos sorolni egy egyházat, vallási közösséget: vagy a „történelmi egyházak” vagy a „kisegyházak” közé. Érdekes, hogy napjainkra gyakorlatilag polgárjogot nyert ez a felosztás, pedig jogszabályi alapja eredetileg semmiképp nem lehetett volna,¹⁶ és – ha jobban belegondolunk – logikusnak sem nevezhető a folyamat. Hiszen a „kisegyház” szónak a „nagyegyház” lenne a megfelelő ellentétpárja, de utóbbi nem honosodott meg, minden bizonnyal azért, mert nem a statisztikai szemlélet e megkülönböztetés egyetlen, ráadásul döntő fontosságú eleme. A „történelmi”-nek megfelelő párja

¹¹ TÓTH GÁBOR ATTILA i.m. 256-257. p. (Témánk szempontjából kitűnő elemzés.)

¹² 1996. évi I. tv. a rádiózásról és a televíziózásról, 56. § (1) bek.

¹³ 21/1996. (II. 7.) Korm. sz. rendelet a Zánkai Gyermekek és Ifjúsági Centrum, Oktatási és Üdültetési Közhasznú Társaság Alapításáról 2. § (1) bek. Vö. 26. sz. jegyz.

¹⁴ 970/B/1994. AB. sz. határozat.

¹⁵ 8/1993. (II. 27.) AB. sz. határozat.

¹⁶ Ld. erről részletező alapossggal, máig megszívlelendő tanulságokkal: SAJÓ ANDRÁS: A „kisegyház” mint alkotmányjogi képtelenség. In: *Fundamentum*, 1999. 2. sz. 87-98. old.

az „újabb keletű” vagy valami ilyesmi megjelölés volna, azonban ez csak a tudományos (szociológiai, történelmi) elemzésekben terjedt el, a „szabadegyház”-hoz, „újprotestáns”-hoz stb. hasonlóan. Ebben bizonyára az is szerepet játszott, hogy csak a „kisegyház” működhetett valódi gyűjtőfogalomként, mely a kisebb újprotestáns felekezeteket ugyanúgy képes felölelni, mint a jelentősebb támogatottságú Hit Gyülekezetét vagy a keleti vallások (Krisna-tudatúak, buddhisták stb.) közösségeit. Így „történelmi egyház” tulajdonképpen definíciója az 1990-es évek második felétől mindenképp valahogy úgy lenne megfogalmazható, hogy például: a „Magyarország történelmi múltjában évszázadok folyamatosan jelentős szerepet játszó (keresztény és izraelita) felekezetek”, pontosabban „a római katolikus, a református, az evangélikus egyházak és az izraelita felekezet” gyűjtőfogalma. A közvélekedésben egyértelműen „kikoptak” az elnevezésből a valóban tekintélyes történelmi múlttal rendelkező, ám kisebb létszámú és súlyú egyházak (görögkeletiek és unitáriusok), de a nagy világvallások (pl. muszlimok) értelmezésével is ugyanez a helyzet.

2.3. Az első Orbán-kormány, 1998–2002

A jogalkotás ezt a helyzetet tovább erősítette – az állami egyházpolitika trendváltásaitól természetesen nem függetlenül. Az első Orbán-kormány időszakában a „politikai kereszténység” kormányzati politikában való térnyerése a jogszabályokban is egyre inkább kibontakozott, erősítve az említett „történelmi egyházak” elkülönülését, saját társadalmi-politikai érdekközösségének kialakulását,¹⁷ amelyre a jogalkotó is erőteljes hatást gyakorolt.

A kifejezés jogszabályokban való használatának ugyanakkor számos olyan esete is volt, ahol a „történelmi” jelző egyszerűen tényleg csak a múltra utal, nem sugalmaz semmilyen megkülönböztető tartalmat – jóllehet ezek az esetek is a „történelmi” egyházakról való közbeszéd létét erősítették. A művelődési tárca által kiadott, a művészeti oktatás keretein belül lévő alapfokú vizsgakövetelmények terjedelmes jegyzékében olvassuk, hogy a diákoknak az alapvető liturgia, a mise felépítése, a protestáns istentiszteletek mellett ismerniük kell „a *történelmi egyházak* által meghatározott, ún. műveltségi népénekanyagot”.¹⁸ Vagy például az egyetemi levéltár szak képzési és kimeneti követelményeiről szóló rendelet is természetes módon tartalmazta, hogy a végzett hallgatók rendelkeznek a különböző politikai, gazdasági, igazgatási szervek stb. iratképzésével kapcsolatos tudnivalók mellett „a magyarországi *történelmi egyházak* igazgatásának és intézményeinek működésére” vonatkozó ismeretekkel.¹⁹

De ezzel párhuzamosan a „történelmi egyházak” kiemelt szerepére és megkülönböztetésére is számos jogszabályi példa hozható. A 2000. évi millenniumi ünnepekre készülő kormányhatározat 1. pontja például leszögezte: „A Kormány – a kormányprogramban foglaltakkal összhangban – kiemelt feladatnak tekinti államiságunk, valamint kereszténységünk ezredik évfordulója és a harmadik évezred nyitányának méltó megünneplését.” Ennek értelmezése kapcsán pedig egyértelműen fogalmaztak, a magyar államiság kerek évfordulóját a kormány egyházpolitikai szempontból egyértelműen fel akarta használni, mondván: „a Millennium során *kiemelten kell törekedni a történelmi egyházakkal való együttműködésre*, értékeik bemutatására és megóvására”.²⁰ Azonban ezt a kormányzati szándékot nemcsak a millenniumi ün-

¹⁷ Erről és a „történelmi egyházak” közös közéleti megnyilatkozásairól ld. részletesen: RÓNAY MIKLÓS: Állam, egyház, politikatudomány. Nemzetközi és szubállami mechanizmusok összefüggései állam és egyház kapcsolatában. In: *Politikatudományi Szemle*, 2008. 2. sz. 101-124. p., külön. 108-109. p.

¹⁸ 27/1998. (VI. 10.) MKM. sz. rendelet az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjának bevezetéséről és kiadásáról. (Ugyanezt legutóbb megerősítette a nemzeti erőforrás miniszter 3/2011. (I. 26.) NEFMI. sz. rendelete [...] a 27/1998. (VI. 10.) MKM rendelet módosításáról.)

¹⁹ 129/2001. (VII. 13.) Korm. sz. rendelet a felsőoktatásban a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi alapképzési szakok képesítési követelményeiről.

²⁰ 1152/1998. (XII. 1.) Korm. sz. határozat a Magyar Millennium megünneplésének irányelveiről, m) pont.

nepségekkel kapcsolatosan rögzítették, hanem a törvényalkotási program külön pontjaként is deklarálták: „A koalíció és a Kormány nagyra becsüli az egyházak közösségépítő és fenntartó, szociális, mentális és kulturális szerepét, ezért – *a vatikáni szerződéssel és a történelmi egyházakkal kötött megállapodásokkal* összhangban – törvénycsomagban kívánja pontosítani az egyházak finanszírozásával kapcsolatos törvényeket.”²¹ Érdemes felfigyelni arra, hogy a beharangozott (és a 2000. évben lényegében meg is valósított) egyházfinanszírozási törvénycsomag jogforrásaként a római katolikus egyházzal kötött vatikáni szerződést illetve a „történelmi egyházakkal” kötött megállapodásokat jelölték meg – jelezve, hogy utóbbiak szempontjait kívánják az igencsak kényes anyagi kérdésekben érvényesíteni.

Az Ifjúsági és Sportminisztérium egy rendelkezése már 1999 őszén ezt a tendenciát erősítette. A Gyermek- és Ifjúsági Alapprogramok Tanácsának tagjait például – a minisztériumok, országos diák-, ifjúsági és hasonló szervezetek mellett – például „a történelmi egyházak képviselőiben közösen jelölt két személy”-ben határozta meg. Nem rögzítette viszont, hogy mely egyházakat érti a meghatározáson – feltételezésünk szerint ezt (vagyis a katolikus, református, evangélikus és izraelita felekezeteket) ekkor már eleve köztudomással bíró ténynek tekintették.²² Ugyanezt az alapelvet a Regionális Ifjúsági Tanács tagjaival kapcsolatosan is érvényesítették, ahol a megyei közgyűlések, városi önkormányzatok és szakmailag illetékes szervek, szervezetek mellett „a történelmi egyházak képviselőiben közösen jelölt két személy” is helyet kapott.²³ Érdekes és talán jellemző is, hogy Orbán Viktor kormánya 2002-ben, már a választási vereség tudatában, nem sokkal mandátumának megszűnése előtt, ügyvezető kormányként módosította a rendeletnek ezt a pontját, és a Regionális Ifjúsági Tanácsokban 2-ről 3-ra emelte a történelmi egyházak delegáltjainak számát.²⁴ Azonban ezt a kormányzati szándékot nemcsak a millenniumi ünnepekkel kapcsolatosan rögzítették, hanem a törvényalkotási program külön pontjaként is deklarálták: „A koalíció és a Kormány nagyra becsüli az egyházak közösségépítő és fenntartó, szociális, mentális és kulturális szerepét, ezért – *a vatikáni szerződéssel és a történelmi egyházakkal kötött megállapodásokkal* összhangban – törvénycsomagban kívánja pontosítani az egyházak finanszírozásával kapcsolatos törvényeket.”²⁵ Érdemes felfigyelni arra, hogy a beharangozott (és a 2000. évben lényegében meg is valósított) egyházfinanszírozási törvénycsomag jogforrásaként a római katolikus egyházzal kötött vatikáni szerződést illetve a „történelmi egyházakkal” kötött megállapodásokat jelölték meg – jelezve, hogy utóbbiak szempontjait kívánják az igencsak kényes anyagi kérdésekben érvényesíteni. 2000-ben megerősítették az említett, Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum Oktatási és Üdültetési Közhasznú Társaság alapításáról szóló rendeletet, benne a „történelmi egyházak ifjúsági szervezeteinek” kiemelt delegálási jogát az illetékes Tanácsadó Testület tagjai közé.²⁶ (Természetesen ezúttal is elmaradt a „történelmi egyházak” csoportjának definiálása.) A vallásszabadságot deklaráló alapelvek illetve a „történelmi egyházak”-ként értelmezett „négyek” jogszabályi megkülönböztetésére lehet példaként felhozni a börtönlelkészi szolgálatról szóló, igazságügyi tárca által kiadott rendelet első két mondatában foglaltakat.²⁷ Előbbi kinyilvánította, hogy „a büntetés-végrehajtási intézetekben [...] a fogvatartottak cso-

²¹ A Kormány törvényalkotási programja az Országgyűlés 2000. évi tavaszi ülészakára. (2000. február 26.)

²² 2/1999. (IX. 24.) ISM. sz. rendelet a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről, 7. § (1) bek. j) pont.

²³ Uo. 9. § (1) bek. f) pont.

²⁴ 6/2002. (V. 8.) ISM. sz. rendelet a [...] 2/1999. (IX. 24.) ISM. rendelet módosításáról, 3. §. Vö. 34. sz. jegyz. (Az ifjúsági és sportminiszter Deutsch Tamás volt.)

²⁵ A Kormány törvényalkotási programja az Országgyűlés 2000. évi tavaszi ülészakára. (2000. február 26.)

²⁶ 46/2000. (IV. 7.) Korm. sz. rendelet a [...] 21/1996. (II. 7.) Korm. rendelet módosításáról, (2) bek. Vö. 13. sz. jegyz.

²⁷ 13/2000. (VII. 14.) IM. sz. rendelet a Börtönlelkészi Szolgálatról, 1. §. (1)-(2) bek.

portos és egyéni vallásgyakorlása, valamint lelki gondozásának biztosítása érdekében minden bejegyzett vallási közösség, vallásfelekezet, egyház [...] a fogvatartottak igényei alapján vallási tevékenységet folytathat”. Utóbbi azonban a testület összetételét ekként definiálta: „A Szolgálat a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyházak lelkészeiből áll.”

Az ezredfordulótól nemcsak miniszteri rendeletekben, hanem törvényekben is megjelent a kormány által kedvelt, preferált, „történelmi” egyházak megkülönböztetése. Még ha nem is rögzítették szó szerint utóbbi terminust, a körülírások illetve az egyes – főleg pénzügyi természetű – juttatások gyakorlata egyértelműen elmélyítette a „történelmi” és az egyéb egyházak megkülönböztetését. A különleges, méltányosságból fakadó adó-visszatérítés megállapításáról szóló paragrafus például „a Kormánnyal megállapodást kötött egyház” formulát használta a kedvezményezettek körének megállapítására.²⁸ (Pontosabban: szűkítésére.) Nem sokkal később, az Orbán-kabinet „kétéves költségvetésként” elhíresült, 2000-ben alkotott büdzséje az előbbi törvényből törölte „a Kormánnyal megállapodást kötött egyház” kifejezést.²⁹ Bevezetett viszont – a közcélú adományok utáni adókedvezmények igénybevétele kapcsán – egy aprólékosabb körülírást, mely szerint 3 feltétel valamelyikét kellett egy egyháznak teljesítenie a kedvezményhez: az adózók legalább 1 %-a a javára nyilatkozott az ún. „egyszázalékos” adófelajánlásokból; legalább 100 éves magyarországi jelenlét; vagy: legalább 30 éve szervezett formában (elismert vallásfelekezetként, illetve egyházként) való működés, amelyből – meghökkentő módon – az 1948. január 1. (!?) és 1990. május 2. közötti időszakot figyelmen kívül kellett hagyni.³⁰ Utóbbiak valamelyikének természetesen megfelelő lehetett egy-egy kis-egyház (lényegében a baptisták) is, a görögkeletiek illetve az unitáriusok is, de a diszkriminációra és a „történelmi” pozicionálására irányuló szándékot könnyű észrevenni.

A megkülönböztetés testet öltött például abban, hogy bizonyos állami támogatások, pályázatokban való részvételek lehetősége csak a „történelmi” adatott meg.³¹

2000 után egyébként természetessé vált a „történelmi egyház” kifejezés használata, például egy alkotmánybírói határozatban is felbukkan az a megfogalmazás, miszerint a családnevek anyakönyvezésével kapcsolatosan a taláros testület kérdést intézett „a három történelmi egyház vezetőjéhez”.³²

2.4. A Medgyessy-, Gyurcsány- és Bajnai-kormányok időszaka, 2002-2010

A 2002-es kormányváltás után az MSZP-SZDSZ koalíciót képviselő kabinetek nem folytatták elődjük vonatkozó jogalkotását, sőt egyes megnyilatkozásaikban annak megszakítását ígérték. Legnagyobb feltűnést 2002 nyarán Szalay István, a Miniszterelnöki Hivatal egyházi kapcsolatokért felelős címzetes államtitkára keltette, aki egy nyilatkozatában elképzelhetőnek tartotta, hogy „fokozatosan elhagyják a törvényekből a történelmi egyház kifejezést”.³³ Az államtitkár ugyanakkor óvakodott egy, a kisegyházak részéről megfogalmazott ilyen értelmű „kampánytól”, s úgy vélekedett, hogy „a kifejezést már nem lehet kiiktatni a köznyelvből, és a fogalom eltörlése a történelmi egyházak érzékenységét nagyon sértené”, fokozatosságot ajánlott a vonatkozó törvények módosításakor. Az érintettek mégis hevesen tiltakoztak a pusztá felvetés

²⁸ 2000. évi XXXII. tc. a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvény módosításáról, 98. §. 24) pont.

²⁹ 2000. évi CXXXIII. tc. a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetéséről, 110. § (1) bek. s) pont.

³⁰ Uo. 103. § (3) bek.

³¹ Ld. pl. 10/2001. (IV. 11.) és az 1/2002. (I. 30.) GM. sz. utasítások az Állami Támogatású Bérletprogram-előirányzat eljárási rendjéről. A kérdésre ld.: CSIZINÉ SCHLOSSER ANNAMÁRIA i.m. 244. p.

³² 58/2001. (XII. 7.) AB. sz. határozat. (Az egyházi anyakönyvezéssel kapcsolatos kérdés a három keresztény egyházat érintette, az izraelitákat nem.)

³³ *Magyar Kurír*, 2002. július 22. (Online: www.magyarokurir.hu – 2013. augusztus.)

ellen. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek teológiai és történelmi aspektusból egyaránt elfogadhatatlannak tartotta a „történelmi egyház” kategória jogszabályokból való kiiktatását. Bölcskei Gusztáv református püspök elismerte, hogy „jogilag nem értelmezhető” a kifejezés, használatát mégis fenntartani kívánta és Szalayt bírálta, amiért egyházával e szándékát előzetesen nem közölte. Az evangélikusok részéről Hafenscher Károly irodaigazgató szintén respektálta volna a kisegyházak érzékenységét, de – jellemző módon – úgy fogalmazott, hogy nem tartotta szerencsésnek, hogy Szalay „*az Orbán-kormány alatt általánossá vált történelmi egyház* kategóriájának eltörlésével” akart hivatalba lépni. Jellemző még, hogy a kifejezést ő is egyértelműen a „négy nagy” egyházra értelmezte. A keresztény egyházakhoz hasonlóan nyilatkozott Tordai Péter, a Mazsihisz akkori elnöke is.

Az ötlet megvalósításával kapcsolatosan egyetlen konkrét – bár inkább viszonylagos és tétova – kormányzati lépésről beszélhetünk. Az Orbán-kormány által felállított, fent említett Regionális Ifjúsági Tanácsokkal kapcsolatosan az illetékes Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium 3-ról ismét 2 főre csökkentette a testületekbe a „történelmi egyházak” által delegált tagok számát.³⁴ A rövid rendelet (2) bekezdése azt is kimondta: „Azokban a Regionális Ifjúsági Tanácsokban, amelyekben a történelmi egyházak által jelölt tagok száma e rendelet hatálybalépésekor három, e tagok megbízatása a rendelet hatálybalépésével egyidejűleg megszűnik.”

A „történelmi egyház” kifejezés jogalkotásból való kiszorulása azonban nem történt meg, Szalay István sem sokáig volt hivatalban. Az okok között feltételezhetjük, hogy már a Medgyessy- és az első Gyurcsány-kormány is inkább a „non movere” álláspontjára helyezkedett, nem kívánták az amúgy is érzékeny egyházpolitikai kérdéseket tematizálni. Politikai megfontolásokból inkább kerülni igyekeztek a használatát, a kapcsolódó konfliktushelyzetek elől inkább kitérni igyekeztek. (Jobboldali politikai ellenfeleik amúgy is minden kisebb-nagyobb kérdésben antiklerikalizmussal, az egyházak háttérbe szorításának szándékával vádolták a kormányt.) Talán jellemző, hogy 2002–2006 között újabb jogszabály nem említette a „történelmi” egyházakat, vagy akként értelmezhető kategóriát, ellentétben a korábbi időszak valószínűs „dömpingjével”.

Témánk szempontjából viszont érdemes felidézni Rázmány Csaba unitárius püspök 2006 elején megfogalmazott, általánosságban is jellemző szavait.³⁵ Interjúja önmagában igazolja, hogy nemcsak megmaradt, hanem erősödött is a „történelmi egyházak” privilegizálására irányuló szándék, a „négy nagy” minél inkább zárt csoporttá való alakításának szándéka. „Az unitárius egyház ma a kisegyházak sorába száműzetett” – fogalmazott a püspök, aki kifogásolta, hogy egyszerűen törölték az unitáriusokat a kiemelt köréből. („Egyházunk egyik legnagyobb lelki fájdalma, hogy érthetetlen okokból *kikerültünk a történelmi egyházak közül.*”) Elmondta, hogy az 1990-es évek elején még jó lehetőségeik voltak bekerülni a „nagyok” közé, erre állítólag Antall József miniszterelnök is ígéretet tett, azonban az 1996. évi médiatörvénnyel indult – fentebb ismertetett – folyamat nyomán egyszerűen kiszorultak a kivételezettek, a „történelmi egyházak” közül, annak ellenére, hogy az unitáriusoknak „a XVI. századtól bizonyítottan létezik a történetisége”. Létszámuk, csekélyebb társadalmi-politikai súlyuk miatt egyszerűen kikerültek a megkülönböztetésben érdekelt kormányzati egyházpolitika látóköréből. A püspök nyilatkozatából kiderül, hogy a 2000-es évek elejétől mindent elkövettek a „visszakerülésért” – sikertelenül, pedig a presztízs-szempontokon túl az ingatlanrendezés, illetve az egyházfinanszírozás szempontjából is komoly hátrányok érték őket emiatt.

³⁴ 1/2003. (II. 4.) GYISM. sz. rendelet a [...] 2/1999. (IX. 24.) ISM. rendelet módosításáról. (A miniszter Jánosi György volt.) Vö. 24. sz. jegyz.

³⁵ Kirekesztve a történelemből. In: *Magyar Nemzet*, 2006. január 7. *Látó-Tér* melléklet, 4. p. [Néző László interjúja.]

2006 ősztől újra több jogszabályban felbukkan a kifejezés, ennek magyarázata a békülékenységet demonstrálni akaró kormányzati szándék mellett inkább a megszokásban is keresendő. Fontos, hogy az ebben az időszakban született kormány- vagy miniszteri rendeletek nem annyira a „nem történelmi” diszkriminálására irányuló szándékot, hanem inkább valamiféle kialakult állapot tudomásul vételét sugallják – még ha ezzel akaratlanul is hozzájárulhattak a megkülönböztetés erősödéséhez. A Gyurcsány-kabinet legfontosabb kormányzati törekvéseit összefoglaló terv megvitatását célzó fórumok között külön tételként nevesítették „a történelmi egyházak képviselőit”.³⁶ (Nevesítve továbbá a katolikus, a református, az evangélikus egyházat és a MAZSIHISZ-t.) Egy országgyűlési határozatban csak általánosságban kerül elő annak méltatása, hogy a tehetséggondozásban felhalmozódtak tapasztalatok „nem utolsó sorban a történelmi egyházak évszázados tehetségsegítő munkája [...] nyomán” is.³⁷

A második Gyurcsány-kormány időszakában a „történelmi egyház” kifejezés kiváltságokat sugalló szövegkörnyezetben jelent meg például az Országos Rádió és Televízió Testület (továbbiakban: ORTT) egy sor közleményében, melyekben (többnyire azonos vagy nagyon hasonló tartalmú szövegekkel) egyes műsorszolgáltatók működését engedélyezték és tették közzé szolgáltatási szerződésüket. Például ebben a formában: „A műsorszolgáltató kiegyensúlyozott lehetőséget biztosít a *történelmi egyházak* hitéleti tevékenységének bemutatására. E tevékenység során az *érintett történelmi egyház* részére a műsorszolgáltató konzultációs lehetőséget, illetve részvételt tesz lehetővé az adott műsorszám szerkesztésében. Az egyházi szerzőtársok tartalmáért a műsorszolgáltató nem tartozik felelősséggel. A szerzőtársok és más egyházi események közvetítése műsorkörnyezetének kialakításakor figyelembe kell venni a vallásos ember érzelmeit és a hitélet méltóságát.”³⁸ A szolgáltatási szerződés és a vonatkozó szabályzat ugyanakkor nem definiálta, hogy mely egyházakat kell „történelmi”-nek tartania valamely vidéki szerkesztőségnek, továbbá nem intézkedett a „nem történelmi” vallásfelekezetek hitéleti tevékenységének bemutatási kötelezettségéről illetve lehetőségéről. Amiből az is kitűnik, hogy a jogalkotónak nem a vallásosság helyi közszolgálati médiák csatornáin való bemutatása, hanem egy meghatározott (lényegében „kiváltságolt”) egyház-csoport érdekeinek hangsúlyos megjelenítése volt a célja. (Persze e kettő gyakran fedhette is egymást, és nem vitatható az ORTT vonatkozó döntéseinek jóhiszeműsége, hiszen csak a meglévő médiatörvény szemléletéből indultak ki.) Előfordulnak más megfogalmazások is, például egy esetben a szolgáltatási szerződésben abból indultak ki, hogy az adóállomás vételkörzetében „minden hazai történelmi egyház jelen van. Ezek életéről, fontosabb eseményeiről rendszeresen beszámolunk.” (A „nem történelmiakkal” kapcsolatos kérdésekre egyszerűen nem tértek ki, ugyanakkor a csatorna leszögezte, hogy az állam-egyház alkotmányos elválasztása elvét vallja, „kötelezi magát, hogy műsoraiban nem enged teret személyek vagy szervezetek világnézeti és vallási alapon való kirekesztésének vagy megbélyegzésének. A vallási, hitéleti műsorok – ideértve a szerzőtársok közvetítését is – nem szolgálhatnak pártpolitikai propagandát és nem irányulhatnak más egyházak, vallási vagy világnézeti meggyőződések ellen.”³⁹

De a kifejezés ebben az időszakban felbukkant a köztársasági elnök hivatalos szóhasználatában is, például amikor dr. Schöner Alfrédnek 2008-ban a „Magyar Köztársasági Érdemrend

³⁶ 1103/2006. (X. 30.) Korm. sz. határozat az Új Magyarország Fejlesztési Terv elfogadásáról, 1. sz. melléklet.

³⁷ 126/2008. (XII. 4.) OGY határozat a Nemzeti Tehetség Program elfogadásáról [...] 1. sz. melléklet, 3.1. pont.

³⁸ Az ORTT 2852/2007. (XII. 12.) sz. határozata az Archimedia Kft. műsorszolgáltatási szabályzatáról (2008. február 14.) 7.8. pont. Ugyanezt ld.: Az ORTT 252/2007. (I. 31.) sz. határozata a Szenzor Kkt. vezetékes műsorszolgáltatóról (2007. július 6.), 7.8. pont.; 103/2008. (I. 9.) sz. határozat a Kunszövetség Egyesületről (2008. június 6.); 1590/2007. (VII. 4.) sz. határozat Lang Péterről, a Solt Helyi TV és a Szabadszállás Helyi TV műsorszolgáltatásáról (2007. november 22.); 1256/2008. (VII. 9.) sz. határozat a Bácska TV-ről (2008. szeptember 19.) Stb.

³⁹ Az ORTT 453/2008. (II. 27.) sz. határozata az EnterArt Bt. vezetékes műsorszolgáltatóról, 5. pont.

Középkeresztje a Csillaggal (polgári tagozat)” kitüntetés adományozta, az indoklás szövegében – többek között – szerepelt a „a történelmi egyházak közötti dialógus kialakítása érdekében végzett tevékenysége elismerése” is.⁴⁰

Bizonyos jogi dokumentumokban a „történelmi egyházakkal” kapcsolatosan a bíráló is megfogalmazódott, ilyen volt például Kaltenbach Jenőnek, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 2006. évi tevékenységéről készült jelentése, amely így fogalmazott: „A történelmi egyházak, mint intézményfenntartók a normatív támogatáson felül kiegészítő hozzájárulásra is jogosultak. Mindezek a támogatások arra való tekintet nélkül járnak, hogy az esélyegyenlőség szempontja érvényesül-e az egyház által fenntartott oktatási intézmény működésében. Azon túl, hogy ez a gyakorlat sérti a szektorsemlegesség elvét, hozzájárul a szelektivitás növekedéséhez és az iskolák közötti szegregáció erősödéséhez.”⁴¹

Bajnai Gordon egy éves miniszterelnöksége alatt egy kormányrendeletben bukkan fel, hogy statisztikai adatszolgáltatásra köteleznek „történelmi és egyéb kijelölt egyházak”-at.⁴² Érdekesebb (mivelhogy konkrétabb) a Magyar Rádió Közalapítvány illetve a Magyar Televízió Közalapítvány kuratóriumaiba sorsolt civil szervezetekről és delegáltjaikról szóló hivatalos tájékoztatás, amelynek értelmében „a négy történelmi egyház képviselőjében” sorsoltak 1-1 delegáltat.⁴³

3. A „történelmi egyház” fogalma a 2010–2011. évi rendszerváltás után

3.1. A második Orbán-kormány időszaka

A második Orbán-kormány által kezdeményezett egyházügyi törvény- és jogszabály-alkotás áttekintését nem elsősorban az nehezíti, hogy kéziratunk 2013. augusztusi lezárásakor még nem rendelkezünk megfelelő történelmi távlattal a folyamatok értelmezésére. Sokkal inkább arról van szó, hogy a legutóbbi, 2011. évi Alaptörvénytől datálható rendszerváltás egyházpolitikai téren nem a kiszámítható, stabil jogszabály-alkotásról, hanem ellenkezőleg a hektikus, gyorsan változó paragrafus-gyártásról vált ismertté. Az egyházak jogállásával foglalkozó alapvető („sarkalatos”) törvény nem kevés vihart ért meg (ez nem tartozik jelen dolgozatunk tárgyához), nem is beszélve az Alaptörvény sorozatos módosításairól, és az azokkal együtt járó harmonizációs kényszerekről.

Az egészen bizonyos, hogy az új, orbánista egyházügyi törvény első tervezeteiben még azzal számoltak, hogy külön felekezeti kategóriát fognak szentelni a „történelmi egyházaknak”, még hozzá értelemszerűen a leginkább kiemelt kategóriaként. A Magyar Távirati Iroda 2011. május 27-i híradása szerint a birtokukba került törvénytervezet egy háromosztatú rendszert vázolt fel, ebben a „történelmi egyházak”-nak nevezett csoport a „négy nagy” mellett magában foglalta volna a görögkeletieket, unitáriusokat, a nagyobb történelmi múltra visszatekintő kisegyházakat (baptisták, pünkösdielők stb.), és jobban nem definiált „más kisebb protestáns egyházak”-at.⁴⁴ (Talán a Hit Gyülekezetét.) A koncepció azonban nem került az országgyűlés elé, a végül – 2011 folyamán kétszer is – elfogadott egyházügyi szabályozás már nem tartalmazza a „történelmi egyház” szókapcsolatot. (A vallási közösségek közötti különbségtételnek és a politikai kiszolgáltatottság kialakításának sokkal kifinomultabb módszereit

⁴⁰ A Köztársasági Elnök 152/2008. (VIII. 20.) KE. sz. határozata kitüntetés adományozásáról.

⁴¹ 5196/2006. sz. Jelentés az oktatási integrációs intézkedések hatékonyságának vizsgálatáról. (2007. február 25.) 5.4.1. pont.

⁴² 288/2009. (XII. 15.) Korm. sz. rendelet az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program adatgyűjtéseiről és adatátvételeiről, 1. sz. melléklet.

⁴³ A sorsolásokat 2010. április 1-jén tartották, az idézett eredményeket a *Hivatalos Értesítő* 2010. június 24-i száma közölte.

⁴⁴ A híradást ld. pl.: www.galamuscsoport.hu / Hazai vonatkozású hírek, 2011. május 27. – 2013. augusztus.

alkalmazza, elsősorban a parlament kétharmados többsége által fogantatosított elismertetésre való tekintettel.)

A történelmi egyházak fogalmának használata, valamint az azzal összeforrott szemlélet 2010–2011 óta ugyanakkor erőteljesen tetten érhető. A szókapcsolat felbukkan semleges értelmű (pl. oktatásügyet szabályozó) rendeletekben,⁴⁵ kormányzati program-szövegekben is. Utóbira ld. például a Nemzeti Ifjúsági Tanács felállításának indoklásakor: „A Magyar Ifjúsági Konferencia (MIK) már 1999 óta fogja össze a magyarországi *történelmi egyházak és pártok* ifjúsági szervezeteit, valamint a határon túli és a szórvány magyarság fiatal generációit.”⁴⁶

Mindennél sokkal nagyobb súlya volt annak, amikor a tényleges politikai szerepet betöltő, a kormány által kiemelten fontosnak kezelt Nemzeti és Gazdasági Társadalmi Tanács tagjai között hangsúlyozták, hogy a testület „a külön törvényben meghatározott történelmi egyházak” részvételével működik.⁴⁷ Úgy tűnik, a törvény országgyűlés által 2011. július 4-én történt elfogadásakor még a kormányzat a „történelmi egyház” kifejezés kanonizálását tartotta célravezetőnek. Az egyházügyi törvény későbbi viharos sorsa (például az Alkotmánybíróság által megfogalmazott kifogások) vezethetett oda, hogy az említett törvényt módosították, „a külön törvényben meghatározott történelmi egyházak” szövegrész helyébe az általános értelmű „az egyházak” szót illesztették.⁴⁸ Minden bizonnyal arról volt szó, hogy az egyházak körének – lényegében – a kormány(pártok) általi meghatározásának kizárólagos joga nyomán feleslegesnek érezhették a „történelmi” jelző jogszabályban való alkalmazását. A törvényalkotás sebességére és következetességére ugyanakkor jellemző, hogy ezt a módosítást 2011. december 23-án szavazták meg a honatyák, miközben alig 4 nappal, december 19-én korábban olyan törvényt alkottak, mely tartalmazza a „történelmi egyház” kifejezést.⁴⁹

A fogalom továbbra is a jogszabályok gyakran alkalmazott szókapcsolata maradt, más szavakkal: az első Orbán-kormány időszakában megfigyelhető folyamat erősödött fel újra. A humán erőforrás-tárca egyik miniszteri rendelete például kimondja, hogy a köznevelési intézményekben intézményi tanácsok állíthatók fel, melyet – többek között – „az intézmény székhelye szerinti *történelmi egyházak* képviselői” is kezdeményezhetnek.⁵⁰ (A „történelmi egyház” fogalmát ezúttal sem definiálták, alighanem köztudottnak vélték.) A pontos definíció hiányát súlyosbítja, hogy az intézményi tanács összetételének meghatározásakor egyes számban beszél a rendelet arról, hogy „az intézmény székhelye szerinti történelmi egyház” ugyanannyi képviselőt küldhet a testületbe, mint a nevelőtestület, az iskolai szülői szervezet, a diákönkormányzat stb.⁵¹

Ezt a rendeletet – legalábbis 2013. augusztus végéig – nem módosították, a vonatkozó törvényeket illetve kormányrendeleteket azonban igen. A „nemzeti köznevelésről” szóló, idézett

⁴⁵ Vö. 18. sz. jegyz. ill. 217/2012. (VIII. 9.) Korm. sz. rendelet az állam által elismert szakképesítések szakmai követelménymoduljairól, 3. sz. melléklet. Érdekességként megemlítjük, hogy utóbbit a 2013 nyarán született átfogó szabályozás keretében módosították, a „történelmi egyházak” szövegrész helyébe a „bevett egyházak” szókapcsolatot állították. Ld. 297/2013. (VII. 29.) Korm. sz. rendelet a vallási közösségek jogállásával és működésével kapcsolatos törvényeknek az Alaptörvény negyedik módosításával összefüggő módosításáról szóló törvény végrehajtásáról, 80. § f) pont. Vö. 52. sz. jegyz.

⁴⁶ „Új Nemzedék jövőjéért program” A Kormány ifjúságpolitikai keretprogramja – 2012. Online: www.ujnemzedek.hu – 2013. augusztus.

⁴⁷ 2011. évi XCIII. tc. a Nemzeti és Gazdasági Társadalmi Tanácsról, 2. § (2) bek. d) pont.

⁴⁸ 2011. évi CCI. tc. egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról, 401. §.

⁴⁹ 2011. évi CXC. tc. a nemzeti köznevelésről, 73. § (3) bek. Vö. 52. sz. jegyz.

⁵⁰ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI. sz. rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról, 121. § (1) bek. e) pont.

⁵¹ Uo. (3) bek. e) pont.

törvény például 2013. augusztus 1-től nem „a történelmi egyházak”-ról, hanem „egyházi jogi személyek”-ről beszél.⁵²

3.2. Lehetséges tanulság, 2013. augusztus

Vagyis tanúi lehetünk egy olyan folyamatnak, amikor a „történelmi egyházak” kifejezést magát inkább felcserélik kevésbé kompromittált, semlegesebb értelmű kifejezésekkel, miközben a jobboldali kormánypártok hajlandónak mutatkoznak az eredetileg, a legutóbbi időkig „négy nagy”-ra értelmezett kört újabbakkal bővíteni a hatalommal együttműködni kész egyházakkal, vallási közösségekkel.

Ezt írja körül néhány jogi dokumentum, például a magyar kormány és az orosz, szerb illetve bolgár ortodox egyházakkal kötött megállapodások (azonos) szövege. A kormány ezek szerint a másik felet „Magyarország történelmében és kultúrájában jelentőséggel bíró egyháznak tekinti és a többi hasonló egyházzal azonos működési feltételeket biztosít számára”.⁵³

Azt csak a rendszerváltó jogalkotás befejezése és gyakorlati megvalósulása után ítélné meg, hogy a „történelmi egyház” kifejezés valóban csak a társadalomban szabadon és egyenjogúan működő vallási közösségek múltjára vonatkozó, semleges értelmű sorrendiséget fejeznek ki – vagy ellenkezőleg: legújabb kori diszkrimináció forrásává és/vagy kifejezőjévé válik.

---

⁵² 2013. évi CXXXIII. tc. a vallási közösségek jogállásával és működésével kapcsolatos törvényeknek az Alaptörvény negyedik módosításával összefüggő módosításáról, 139. § r) pont. Vö. 45. sz. jegyz.

⁵³ 1695/2012. (XII. 29.); 1696/2012. (XII. 29.) ill. 1697/2012. (XII. 29.) Korm. sz. határozatok. Mellékletek, 1. cikkely.